

Béres Katalin

Egy legenda nyomában*

Az alábbi történet egy, a muzeológusi gyakorlatban sem mindennapos eset, amely talán jól érzékelteti munkánk szépségeit, izgalmait és olykor kudarcait is.

Az állampolgárok bizonyos körében nagy kultusza van manapság a hadtörténelmi emlékeknek, különösen a második világháborús relikviáknak. Az érdeklődők egy része nem elégszik meg a múzeumi kiállításokon, haditechnikai parkokban látható fegyverek, dokumentumok, fotográfiák stb. megtekintésével, hanem maga is gyűjti, keresi, – néha a legalitás és az illegális határán egyensúlyozva – adja-veszi az e körbe tartozó emlékeket, kisebb magángyűjteményeket hozva létre lezuhant repülőgépek maradványaiból, lőszerhüvelyeiből, különféle felszerelési tárgyakkól, egyenruha tartozékokból, dögcédulákból stb. E magángyűjtők rendszeresen felkeresik a levéltárakat, könyvtárakat, ahol korabeli forrásokat olvasgatva ötleteket merítenek további kutatásaikhoz, illetve igyekeznek felderíteni az általuk megtalált relikviák történeti hátterét.

2001 tavaszán a Göcseji Múzeumban felkeresett egy megyénkbeli magángyűjtő, aki beszámolt arról, hogy Batykon, az egyik családi ház kertjében a második világháború után eltemetett német tank – Tigris, vagy Királytigris – található. Nemcsak a magyarok, hanem egy sok pénzzel rendelkező német magángyűjtő is érdeklődik iránta, szeretné kiemelni és megvenni. Arra kért, akadályozzuk meg, hogy ez a kuriózumnak számító harci eszköz – Magyarországon egy darab sincs belőle (!) – kikerüljön az országból.

Az elásott tankról szóló történet nem volt ismeretlen előttünk sem. Régész kollégáinktól hallottunk már róla, akik terepbejárásaik során számtalan hasonló – elrejtett harangokról, kincsekről és egyebekről szóló, rendszerint valótlanul bizonyult – történettel találkoztak, nemcsak Batykon, hanem szerte a megyében. 1995-ben, a Zalai Hírlapban egy interjú jelent meg a kert tulajdonosával,¹ sőt egy zárójeles mondat erejéig

Ruzsa Károly Batyk története című könyvében is megemlékezett az elásott harcjárműről.²

A tank kiemelése és külföldre szállítása magán-személyek által nem jelentett reális veszélyt, hiszen törvény mondja ki, hogy minden a földben található műtárgy a magyar államot illeti, feltárása csak szakhatóságai engedélyével és szakemberek közreműködésével lehetséges.³ Továbbá a feltételezett tankot rejtő földterület közlekedési útvonal mellett és magasfeszültségű villamosvezeték alatt található, ezért esetleges kiemelése – óriási súlya és mérete miatt⁴ – csak hatalmas munkagépekkel és toronydarúval történhet, felvonulásuk és a munka ideje alatt a forgalmat el kellene terelni, a villamosvezeték egy szakaszát le kellene bontani, mindehhez számtalan engedély beszerzése szükséges.

A bejelentés azonban felkeltette érdeklődésünket a történet iránt, ezért igyekeztünk kideríteni, van-e alapja a „batyki Tigris” legendájának. A kert tulajdonosával, egy, a 70-es éveit taposó ma is aktív kútásóval készített interjúból az alábbi történet bontakozott ki.⁵ 1971-ben költözött 7 tagú családjával a Vas megyei Csipkerekről Batykra, az alsó faluvégi házba, amelyet Koller Máténétól, az eredeti tulajdonos özvegyétől vásárolt meg. Mivel a házhoz tartozó kertet kicsinek találta, bővíteni szerette volna, ezért az épülettől délre eső út menti talajvizet, gázot, elhanyagolt területen kiirtotta az un. eleven gyepűt, a fűzfákat, bokrokat, és felásta a földet. Ásás közben, egy ásónyom mélyen akadt rá a tankra, tetejét kibontotta, leszórta róla a rádobált alkatrészeket, lánctalp darabokat, láncmehajtó kereket, kinyitotta a toronytetőt, kimerte belőle a felgyülemlett talajvizet, majd egy tyúklétrán lemászott a harckocsi belsejébe. Elmondása szerint a szerszámosládát szerette volna megtalálni, az azonban nem volt meg. Helyette két 1,2 m-es lövedéket talált és megállapította, hogy a tank belsejét kézigránáttal felrobbantották, mert mindenütt

összeégett vezetékek lógtak benne. Egy horgas végű drót segítségével megmérte a cső hosszát, ami szerint 4,2 m volt. Kiemelte és szétszedte a lövedékeket, amelynek színes puskaporát gyermekei „tűzijátékra” használták el, kapszliját pedig a kerítés beton alapjába öntötte. A toronytetőt kamasz fia sokáig súlyemelőnek használta. (Ezt egyébként a ma középkorú fiú is megerősítette, sőt egyik lánytestvére is.) Mivel a nyitott tankot gyermekeire nézve veszélyesnek ítélte, ezért két ZIL teherautónyi murva követ öntetett bele, majd a területet kb. másfél méterrel feltöltötte és veteményes kertet alakított ki rajta. A leszedett alkatrészeket sokáig őrizgette, egy részéből, pl. a lánctalp csapszegéből szerszámot készített, a többi azonban a batyki úttörők vitték el egy vasgyújtás alkalmával. Szemben lakó szomszédjától, a ma már elhunyt Török Istvántól tudta meg a tank történetét. Eszerint 1945. márc. 28-án az orosz csapatok elől visszavonuló német tanknak a faluvégén elfogyott az üzemanyaga. Legénysége, hogy a tank használható állapotban ne kerüljön az oroszok kezére, behajtott a Kollerék háza mellett tátongó hatalmas méretű tömésödörbe, (ahonnan a házukat építették), majd lerobbantotta a láncmeghajtó kereket, és a harckocsi belsejébe is kézigránát dobott, így tette működésképtelenné.

Azt, hogy a tankot elásták, megerősítette Koller György nyugdíjas vonyarcvashegyi pedagógus, az eredeti tulajdonos fia is.⁶ Igaz, a történetet ő sem szemtanúként ismeri, mert azokban a vészterhes napokban leventeként Németországban tartózkodott. 1945 augusztusában tért haza, akkor már a tankot nem, csak az elföldelés nyomait látta, a történetet édesapjától tudta meg. Ő a mai napig is őriz a tankról származó alkatrészeket. Elbeszélése szerint a harcjármű akadályozta a Zalabér felé vezető út forgalmát, ezért az oroszok „málenkij robotra” vezényelték ki a falu népét, akik ökrökkel, lovakkal és saját erejükkel vontatták a hatalmas járművet az úttól jóval mélyebben fekvő – a közeli patak miatt – meglehetősen ingoványos talajú területre, ahol elföldelték. (Koller György cáfolta, hogy tömésödör lett volna a kertben.)

Sikerült felgyűjteni a történet harmadik variációját is. Egy Zalaegerszegen élő batyki származású nyugdíjas mérnök szerint⁷ – aki szintén csak hallomásból ismeri a történeteket – miután az oroszok bekerítették a falut, a német tank nem az úton, hanem a patakon keresztül próbált elmenekülni. Mivel éppen megáradt a patak, az egyébként is ingoványos területen a páncélos nem tudott átjutni, belesüllyedt a mocsárba.

Mivel a Göcseji Múzeum nem illetékes harcjárművek gyűjtésére, a tulajdonossal készült interjú kivonatát elküldtük a budapesti Hadtörténeti Múzeumnak, ahol azonnal nagy érdeklődést tanúsítottak a tank iránt. Az érdekes történet, a visszaemlékezők által elmondott

variációk további kutatásra ösztönözött bennünket, igyekeztünk kideríteni valóban elásták-e a tankot a kertben, s ha igen, milyen körülmények között?

Batyk a II. világháború végén a Rába folyótól keletre, a Vasvártól Győrig húzódó utolsó magyarországi megerősített védelmi vonal, a „Zsuzsanna vonal” Vasvártól Zalavégen át a Zala folyóig húzódó reteszállásának körzetébe tartozott. A rendelkezésre álló adatok szerint a térségben kiépített állásokat a magyar katonaság, közöttük a Szent László gyaloghadosztály, valamint a német 6. Hadsereg III. páncélos hadtestének jobb szárnya, a 99/II. hegyizászlóalj, az I. és a III. páncélosadosztály egy tábori kiképző zászlóalja, a 303. Rohamlövegbandár, az 509. Tigris nehézharcokiosztály megmaradt 3 harckocsija, a 17. és a 19. népi sorozat-vető dandár, az 5. SS Wiking páncélosadosztály maradéka és az I. Lovashadsereg néhány hadosztályának maradéka védte.⁸ Batyk környékét a kelet felől támadó szovjet 27. hadsereg egységei – a 33., 35. és 37. lövész- és a 18. harckocsi hadtest – 1945. március 27-én délután érték el.⁹ Másnap reggel indítottak támadást a falu elfoglalására, s még a délelőtt során bevették azt. A harcok során heves tüzéségi tűzpárbaj keletkezett, találat érte a templom tornyát is, teteje leszakadt. (A torony déli oldalán ma is látható egy a falba fúródott 10,5 cm-es lövedék orrkúpja.) Több lakóház leégett, némelyiknek megrepedt az alapja, tűzfala összeomlott, lakhatatlanná vált. Találat ért két szovjet T 34-es harckocsit, de az út mentén német tankok is égtek, melyeket saját légénységük tett használhatatlanná, mivel elfogyott az üzemanyaguk. Az egyik éppen a falu déli végén égett, azon a környéken, ahol most az elásott harckocsit feltételeztük. A kerttel szemben, az utca másik oldalán abban az időben egy kocsmá működött, meleg konyhával, kellemes kerthelyiséggel, fedett tekepályával, ahova rendszeresen eljártak a zalabéri Neumann kastélyba elszállásolt lengyel menekült tisztek, a front közeledtével pedig a német katonák is gyakran ott vacsoráztak. A tulajdonos – Németh Ferenc – leánya, Németh Rózsa, ma 85 éves idős asszony szemtanúként idézte fel március 28-a eseményeit.¹⁰ Elmondása szerint kora reggel heves ágyúörgésre ébredt. Felébresztette akkor 15 éves öccsét, aki előző este még kiszolgálta a német tiszteket, majd biciklivel szülei után küldte, akik már az előző nap kiköltöztek a szőlőhegyre (oda menekültek). Ő maga nem menekült, mert nagyon beteg volt. Néhány nappal korábban érkezett haza a zalaegerszegi kórházból, ahonnan a front közeledtének hírére hazaküldték a betegeket. Állítása szerint a németek elvonultak Zalabér felé, az utolsó tankjuk pedig éppen az ő házuk előtt állt meg, amelynek fedezékéből lőtte a Túrje felől érkező oroszokat.

A tankot az oroszok heves tűz alá vették, igyekeztek kilőni. A lövöldözés következtében kigyulladtak a Kollerék udvarában álló melléképületek, s szétlőtték Némethék baromfi- és disznóórait is. A német tanknak elfogyott az üzemanyaga, tovább menni nem tudott. Kéttagú legénysége közül az idősebbik robbantással használhatatlanná tette a harcocsit, aminek következtében a ház ablakai betörték. A fiatalabbik katona bement Némethékhez és figyelmeztette az ott talált lányt, hogy meneküljön az oroszok elől. Ezek után a katonák gyalog indultak tovább Zalabér felé. Németh Rózsa tudomása szerint a fiatalabbiknak sikerült a szökés, az idősebbiket a zalabéri kocsmá élelőkamrájában fogták el az orosz katonák, kivégezték, s valahol a kocsmá környékén földelték el.

Németh Rózsa még a lövöldözés közben átkúszott a szomszédba, Törökékhez, az ő krumplis veremből kialakított bunkerjükben vészelte át a front átvonulását. Az úton hagyott, kiégett tank azonban akadályozta a forgalmat, ezért az oroszok a következő napokban a lakosságot, köztük őt is kivezényelték, és feltöltették, többek között a vendéglő tekepályájáról leszedett cseréppel, felvágatlan tűzifával a Némethék felőli úmenti árkot, hogy ki tudják kerülni a hatalmas harcocsit. Ennek következtében, a házuk alapja megrepedt, tűzfala kidőlt.

A tank további sorsáról azonban Németh Rózsának nincsenek információi, mivel a következő napok egyikén felköltözött a faluban élő nagybátyjához, ott is maradt a helyi viszonyok konszolidálódásáig. Amikor visszatért szülőházába, a tank már nem volt az úton.

Azt, hogy Batykon több kilőtt, elpusztult harcjármű volt található az orosz megszállást követő hetekben, hónapokban, nemcsak a visszaemlékezők, hanem levéltári források is igazolják. A batyki körjegyzőség iratanyagának dokumentumai szerint 1945 máj. 14-én a megye főispánja körlevélben utasította a főszolgabírókat és polgármestereket, hogy településeiken írják össze a hadseregek által elhagyott különféle tárgyakat, alkatrészeket, autórönszöcsöket, benzineshordókat, stb., „mivel az ország jelenlegi állapotában nem engedhetjük meg magunknak, hogy a legkisebb értékek is veszendőbe menjenek”.¹¹ Így gondolta ezt a polgári lakosság is, mert ezeket a gazdátlan járműveket a vázíg szétszerelték, minden mozdíthatót elvittek és felhasználtak belőlük, pl. a nagyobb lemezdarabokkal pótolták ki a harcok során megrongálódott gazdasági épületeiket. Ilyen tank alkatrészeket őriz Koller György, de ilyen lemezdarabokat találtak a környező házakban is. Kósa Károly batyki körjegyző a felhívásra máj. 31-én azt jelentette, hogy a községben „elhagyott tárgyak csupán a kilőtt vagy felgyújtott páncélkocsik és autók maradványaiból állnak, ott hevernek, ahol kilőtték őket, mozdítható alkatrészeiket

a lakosság leszerelte”.¹² Főispáni felszólításra dobzóval figyelmeztették a lakosságot, hogy hozzák vissza az eltulajdonított tárgyakat, de a házkutatással és internálással való fenyegetés ellenére sem szállították vissza semmit. 1945. máj. 25-én Barcza Béla, a zalaszentgróti járás főszolgabírája utasította a körjegyzőt, hogy az elhagyott tárgyaknak „az utak mellől való eltávolítása iránt haladéktalanul intézkedjék. Azokat a községben gyűjtse össze és kevésbé forgalmas helyen helyeztesse el”.¹³ A körjegyző jún. 2-án kelt válaszában jelentette, hogy a „hadműveletek következtében megsemmisült autó és egyéb járműrönszöcsök a közlekedést sehol sem akadályozzák, mivel az árokban fekszenek.” Egy helyre nem lehet összegyűjteni őket, mert nagy súlyuk miatt nagyobb távolságra nem vontathatók.¹⁴

Hogy ezeknek a lecsupaszított hadieszközöknek végül mi lett a sorsa, csak feltételezzük. Minden bizonnyal az orosz és a magyar hadsereg összegyűjtötte, egy részüket hadizsákmányként a Szovjetunióba szállították, illetve itthon beolvasztották, ezzel alapozva meg a háború utáni magyar acélgyártást. Azt vélelmeztük, hogy a faluvégi „Tigris” az oroszok valóban levontatták az útról, (mint ahogy azt Koller György is állította), amelyet aztán a rönszöcsök összegyűjtése idején hatalmas mérete miatt már nem tudtak kihúzni a mély gödörből vagy árokból, ezért inkább elföldelték. A „mikor” kérdésre nincs pontos válaszunk. A faluvégi tank – Koller György elmondása szerint – 1945 augusztusában már nem volt az úton, ő ugyanis ekkor érkezett haza Németországból, csak az elásás nyomait látta, édesapjától hallotta a történetet. Szemtanukat azonban, akik látták, vagy részesei lettek volna az elföldelésnek, nem találtunk. Ennek részben az az oka, hogy a háború idején a faluban tartózkodó idősebb nemzedék mára már meghalt, a ma 70 év körüliek akkor katonák vagy levették voltak, többségük nem tartózkodott otthon, a nők és gyermekek legtöbbször pedig a környező szőlőhegyekben bujkálva töltötte 1945 nyarát. Egyikük így fogalmazott: „Az életünk a félelemtől és a meneküléstől szólt, nem értünk rá arra figyelni, hogy mi történt az út menti rönszöcsökkel.”¹⁵ A megkérdezettek többsége azonban később hallott az elásott tankról.

Mindezek után, mivel a fentiek alapján hihetőnek véltük a történetet, október közepén a Hadtörténeti Múzeum munkatársával és a keceli Pintér Művek képviselőjével három kutatóárkos próbafeltárást végeztünk a helyszínen, ott, ahol a tulajdonos a tank helyét mutatta. (Pintér József vállalta, hogy amennyiben valóban egy német Tigris vagy Királytigris típusú tank található a batyki kertben, fedezi a kiemelés, a keceli hadiparkba történő szállítás és a restaurálás költségeit.) Legnagyobb meglepetésünkre nem találtuk meg a

harcokocsi. A másfél méteres feltöltés nyoma azonban láthatóvá vált. Néhány nappal később egy harci eszköz felderítéssel foglalkozó cég emberei járták végig a kertet és a ház környékét (nemcsak azt a területet, ahol a tulajdonos a tankot védelmezte) műszeres lelőhely- és leletfelderítést végezve, sajnos, azonban az ő érzékeny műszerük sem jelezte nagyobb tömegű fémtárgy jelenlétét.

Értetlenül állunk a történetek felett, hiszen azt gondolhatnánk, hogy 30 esztendő nem oly nagy idő, hogy az emberi emlékezet rostáján kihulljanak ilyen izgalmas, rendkívüli dolgok, mint egy tank megtalálása egy jól körülhatárolható területen. Ha a történet azonban csak a képzelet játéka, mi motivál egy embert arra, hogy a hiteltelenné, nevetségessé válást is vállalva ragaszkodjon állításához? Tanulságul megerősítést nyertünk abbéli meggyőződésünkben, hogy az oral

history csak másodlagos, kiegészítő forrása lehet a történeti kutatásnak, mert a szóbeli visszaemlékezés nélkülözhetetlen, de más források nélkül rendkívül megbízhatatlan kútfeje munkánknak.

A muzeológus feladata itt véget ért, a történet azonban még nem. A tank esetleges kiemelése nagy izgalmat keltett a honi fegyvergyűjtők, roncskutatók körében. A hivatalos kutatás kudarcra után is állandó témája maradt internetes csevegő fórumaiknak.¹⁶ Mivel a kert tulajdonosa továbbra is meggyőződéssel állítja, hogy a tank ott van valahol, hozzájárulásával az elmúlt években több alkalommal is megpróbálták megkeresni a harcjárművet. Mindaddig eredménytelenül. A legenda tehát tovább él, ha mégis megtalálnák a „Tigris”, gazdagabbak leszünk egy szenzációs hadi relikviával, ha nem, egy szép történettel.

Jegyzetek:

* A kézirat lezárásának időpontja: 2004. május 13.

¹ Sinkovics Eta: A múlt kísértései – avagy Tigris tank a kertben. Zalai Hírlap, 1995. május 25.

² Ruzsa Károly: Batyk története. Zalaegerszeg, 1998. (Zalai Kismonográfiák 5.) 118.p.

³ 1997. évi CXL törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. IV. fejezet: Régészeti védelem, régészeti feltárás 26. § 1. bekezdés

Továbbá: 2001. évi LXIV törvény a kulturális örökség védelméről. II. rész: A régészeti örökség védelme 1. fejezet 8. § 1. bekezdés

⁴ A Tigris (Panzer VI Tiger I.) technikai adatai: hossza: 8,24 m, szélessége: 3,73 m, magassága: 2,86 m, súlya: 56 t.

A Királytigris (Panzer VI B Königstiger) technikai adatai: hossza: 10,28 m, szélessége: 3,76 m, magassága: 3,08 m, súlya: 69,7 t.

In: Ford, Roger: A Tigris harckocsi. (2000) A hozzáférés módja: URL cím: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/konyv/f/bibJAT00367699.html>

⁵ Hodvogner János visszaemlékezése. Göcseji Múzeum Adattára: 2375–2001.

⁶ Koller György szóbeli közlése.

⁷ Németh Vilmos szóbeli közlése.

⁸ Veress D. Csaba: A Dunántúl hadi krónikája 1944–1945. Bp. Zrínyi Katonai Kiadó, 1984. 316.p.

⁹ Ruzsa Károly i.m. 118.p.

¹⁰ Karancz Lajosné szül. Németh Rózsa visszaemlékezése. Göcseji Múzeum Adattára: 2399–2001.

¹¹ Zala Megyei Levéltár (továbbiakban: ZML) V.1818 A Batyki Körjegyzőség iratai: Zalavármegye főispánjának körlevele a főszolgabíróknak és polgármestereknek, 1945. máj. 14.

¹² ZML. V.1818 A Batyki Körjegyzőség iratai: 526/1945.

¹³ ZML. V.1818 A Batyki Körjegyzőség iratai: 537/1945.

¹⁴ ZML. V.1818 A Batyki Körjegyzőség iratai: 537/1945.

¹⁵ Mihályi Margit szóbeli közlése.

¹⁶ Ld.

http://www.fabulis.hu/f_forum_template.php?forumid=34

In a footstep of a legend

In the spring of 2001 the Göcsej Museum was informed that a German tank, called "Tiger or King Tiger" that was buried after the second world war, can be found in the backyard of a family house in Batyk, a small village situated in the northern part of Zala county. Hungarian and German collectors were interested in unearthing and buying the tank.

The information about the tank attracted our attention, and we attempted to find out the validity of the legend of the Tiger. We interviewed the owner of the property, where the tank was said to be found. The owner said that in the beginning of the 1970s – when he moved to the house – he discovered the tank while he was digging in his backyard. He gave account on opening the tank and climbing into it. Then he filled the tank up with gravel, and levelled up the backyard with approximately 1,5 meters thick soil and altered the backyard into a garden.

He was informed by his neighbour that in 1945 a fleeing German tank ran out of fuel, and its crew disabled the tank and pushed it into a big pit next to the road and left it there. After the war the owners of the house buried the enormous and immobile combat vehicle. We eagerly continued our research and we found more informants who confirmed the story, however we did not find any witnesses who saw the

actual burial of the tank. We found sources in the archive and in rural district reports, which mention that after the war many tanks lied on the streets of the village. Many of them were collected to a depot except the heavy ones that could not be taken in tow.

The above accounts on the existence of the tank made us believe that the story was true. For this reason three trial trenches were opened in the garden where the owner showed the assumed place of the tank. Surprisingly the tank was not there. A few days later a team specialised in surveying and locating war instruments, searched the garden and the surrounding area of the house. Unfortunately their sensitive apparatus did not show the presence of a considerable amount of metal in the ground.

The task of a museologist ends here, but the story does not. The owner of the property is still convinced that the tank must be there somewhere and in the last few years, with his approval, many collectors and wreck-detectives tried to find the tank. Until now without any success. The legend goes on, and if someone finds the "Tiger" we will be richer with a unique military machine, if not, we will be richer with a glamorous story.

Translated by Eszter Kreiter

